

אתונה

(יוונית: Athenai, בהגייה מודרנית: את'ינה). בירת יון. א' היתה הגדולה בערי יון העתיקה ומרכז התרבות והאומנות החשוב ביותר שבה. כאשר פינו אותה העות'מאנים ב- 1833 וממלכת יון החדשה בחרה בה לבירתה, היתה א' עיירה קטנה, חרבה ברובה. ערב מלחמת-העולם השנייה ישבו בה כחצי מיליון נפש. ב- 27 באפריל 1941 כבשו הגרמנים את העיר, והיא נכללה בשטח יון שנמסר לשלטון כיבוש של האיטלקים. עם כניעת איטליה בספטמבר 1943 השתלטו הגרמנים על כול שטח הכיבוש האיטלקי ביוון ובכללו על א'. ב- 14 באוקטובר 1944 שיחררו הבריטים את העיר.

יהודים ישבו בא' בימי הבית השני ובמאות השנים שאחרי החורבן, ואולם, עם שקיעת א' שקעה הקהילה. היא התחדשה ב- 1834, מיד אחרי הקמתה של ממלכת יון החדשה. באפריל 1941 ישבו בא' כ- 3,500 יהודים. חלקם היו צאצאי יהודים ספרדים שבמאה ה- 19 עברו לא' מסלוניקי, מאיזמיר (Izmir) ומלריסה (Larissa), ואחרים באו אחר-כך מקסטוריה (Kastoria) ומיואנינה (Ioannina). כול יהודי א' היו קשורים בבית-הכנסת המרכזי. שלא כיהודי סלוניקי, שרבים מהם היו דוברי יהודית-ספרדית, היתה שפתם של יהודי א' יוונית, ועל-כן נפגעו אך מעט ממדיניות ההלניזציה של ממשלות יון בין שתי מלחמות-העולם.

באביב ובקיץ 1941 רוקנו הגרמנים את יון הכבושה מכול תוצאתה החקלאית ומשאבי התעשייה שלה, ורעב קשה פקד את הארץ. בחורף המר של 1941-1942 סבלו היהודים קשות, עם כול תושבי יון. יום מתו, על-פי האומדן, 300 נפש מקרב האוכלוסייה היוונית.

שלטון הכיבוש האיטלקי לא נקט צעדים אנטי-יהודיים כלשהם. הקהילה היהודית התייחסה בכבוד לגנרל קרלו ג'לוזו, מפקד הארמייה ה- 11 של איזור הכיבוש האיטלקי ביוון, בשל התנהגותו האדיבה, ידידותו לנכבדים יהודים בקהילות א' ומאמציו להגן על יהודים ולסכל את מאמצי הגסטפו להפעיל צעדים אנטי-יהודיים של הנאצים. אחרי 3 במאי 1943 בא תחתיו גנרל וקיאירלי וגם הוא סירב למלא את דרישות הגרמנים. ואולם, האיטלקים לא הצליחו למנוע מהגרמנים מלהקים משרד גסטאפו, והוא אסר מנהיגים של מועצת הקהילה וכן יהודים בולטים בקהילה והחרים ספריות ואת ארכיוני הקהילה. בקיץ 1941 הקימו הפשיסטים היוונים את ארגון 'אספו' (ESPO – Ethniko-Socialstike Patriotike Organosis), בראשותו של ד"ר ספרוס סטרודמאס, ותנועת הנוער שלו רדפה את היהודים ובזזה את בית-הכנסת ברחוב מלידוני. הרב אליהו ברזילי, שהיה הרב הראשי בא' ונשיא הקהילה על-פי צו הגסטפו מיום 20 ביולי 1941 ואישור השלטונות האיטלקיים והיווניים מ- 1 בספטמבר, הצליח, בסיוע המשטרה האיטלקית, להציל את המבנה. מיד אחרי-כן התפרקה הקהילה היהודית באופן רשמי, אך הקימה ועדה סודית שעזרה לתנועת המרי. ב 22 בספטמבר 1942 פוצץ קוסטוס פריקוס את מרכז 'אספו'. בפיצוץ נהרגו סטרודמאס וכמה חיילים גרמנים.

בתגובה עצרה הגסטפו בעת תפילת יום הכיפורים עשרה נכבדים יהודים כבני ערובה. הם שוחררו בהתערבות האיטלקים.

בעת הכיבוש האיטלקי נמלטו יהודים מאזורי הכיבוש של הגרמנים והבולגרים לא', רבים מהם בלוויית משפחותיהם. מספר היהודים בבירה גדל ל 8,000-10,000. הדבר היה למסוכן עם כניעתה של איטליה בספטמבר 1943. ב- 8 בספטמבר 1943 כבש הצבא הגרמני את א', ועמו נכנס לעיר מטה מבצע רוזנברג. ב 20 בספטמבר 1943 יצא לא' דיטר ויסליצני, ממשרדו של אדולף איכמן, וכונן שם יודנרט בראשותו של משה שאקי. בינואר 1944 נרצח שאקי, ועוזרו, יצחק קאבלי, ירש את מקומו. (קאבלי שרד במלחמה, וכתב רבות על יהדות יוון וגורלה, אך שרידי יהדות יוון החרימוהו כמשתף-פעולה). ב- 21 בספטמבר נצטווה הרב ברזילי למסור את רשימות הקהילה. הוא השיב כי 'אספו' השמידה אותן בעת הפשיטה שערכה בבית-הכנסת. הוא נצטווה אפוא להמציא בתוך 12 שעות רשימות חדשות. הרב השמיד את הרשימות הקיימות והזהיר את אנשי הקהילה שיברחו. הוא עצמו לווה (או, לדברי ברוך שיבי מתנועת המרי, נחטף) בידי רשת הפרטיזנים להרים של מרכז יוון, ושם פרסם קריאה למעצמות המערב לסייע לתנועת המרי, אא"ם – חזית השחרור הלאומית (Ethnikon EAM – Apeletherotikon Metopon) במאמציה להציל יהודים ובמאבקה עם הגרמנים.

ב 7 באוקטובר 1943 פורסם בעיתון 'אלפתרוס וימה' (Eleftheros Vima) צו של גנרל הס"ס ומפקד המשטרה יירגן שטרופ, שהועבר לא' אחרי שדיכא את מרד גטו ורשה. הצו חייב את היהודים להירשם בקהילה. תחילה נרשמו רק 200 איש, אך בסופו של דבר נרשמו 2,000 יהודים, ובכללם 300 בעלי נתינות איטלקית ו 200 בעלי נתינות ספרדית. כעבור חודש הוחרם כול רכוש היהודים לטובת ממשלת יוון, כעונש על ההיענות הזעומה לרישום.

ב- 24 במרס 1944 התקבצו היהודים בבית- הכנסת ברחוב מלידוני בעקבות השמועה כי הגסטפו מחלקת מצות. כ- 350 יהודים נלכדו, במהרה נאסרו משפחותיהם ומספר העצורים הגיע ל- 800. כולם הוחזקו בכלא היידארי (Haidari) הנודע לשמחה, וב- 2 באפריל 1944 צורפו למשלוח ה- 20 של יהודים מיוון לאושוויץ. עם בואם למחנה ב- 11 באפריל, נבחרו 433 יהודים מא' לקבוצות העבודה, רק 40 שרדו. עוד משלוח שהגיע לאושוויץ ב- 6 ביוני כלל יהודים מקורפו ומא'.

חלק מיהודי א' ומאותם שנמלטו אליה לפני ספטמבר 1943 ניצלו בסיוע תנועת המרי, הכנסייה, האינטליגנציה, המשטרה, פשוטי עם והממשלה. ראש הכנסייה בא' וביוון, הארכיגמון דמשקינס, קרא לכנסייתו ולאומה להגן על היהודים: הונפקו כ- 150 מסמכי הטבלה, מאות ילדים יהודים הופקדו בחסות הכנסייה, המשטרה הנפיקה מסמכים מזויפים רבים, נוצרים בתנועת המרי הסתירו יהודים ועזרו להם להימלט להרים שבשליטת הפרטיזנים, ואף הובילו כ 600 יהודים במעבורות לתורכיה. לשכת 'פניקס' של מסדר 'הבונים

החופשים' בא' סייעה גם לחיילים יהודים מארץ-ישראל, ששירתו בחיל המשלוח הבריטי, להימלט משוביהם הגרמנים.

אחרי המלחמה. מספר יהודי א' גדל הודות להגירה אליה, בעיקר מסלוניקי, אך גם מחלקים

(Chalcis), יאנינה ווולוס (Volos), שבהן הותירה השואה רק קומץ יהודים.

הקהילה היהודית בא' השתקמה בסיוע הג'וינט. הוקם 'ארגון הסיוע והשיקום של יהודי יוון' (Opaie), בפיקוחה של ממשלת יוון, כדי לטפל בפיצויים בעד הרכוש שנגזל מהיהודים. ב-1945 הוקמה בא' מועצת הקהילות היהודיות ומילאה תפקיד מרכזי בשיקום הקהילה היהודית בא' וקהילות יהודיות אחרות ביוון, בעיקר בתסליה (Thessaly). בשנות ה-50 הקים אורט בית-ספר טכני בא' והקהילה המשיכה להחזיק את בית-הספר היסודי שלה. בסוף שנות ה-80 היו בקהילה היהודית בא' קצת פחות מ-3,000 נפש.